מחשבות, משמעות ואנטי משמעות / משה לנדאו

מאמרים | 25/8/2009 | 25,333

ביון המאוחר מתייחס למורכבות של תהליך התפתחות החשיבה מנקודת מבט שונה מזו המופיעה בכתביו הקודמים: הוא כותב שנעשה ער למוגבלות של נקודת המבט המדעית, ומפתח את הרעיון של שקיימת מציאות נפשית בתוך הסובייקט שהיא בלתי ידועה. המאמר עוסק בקיומם של אותם ממדים רגשיים פנימיים ואין סופיים בתוכנו, ממדים מסתוריים ובלתי נגישים – אלא לעיתים רחוקות, כשאנו נמצאים במצב רגשי של "ללא זיכרון וללא תשוקה".

פסיכואנליזה תיאורי מקרה תיאורטיקנים והוגי דעות תיאוריות יחסי אובייקט

מחשבות, משמעות ואנטי משמעות

משה לנדאו

רקע: מאמר זה ניתן כהרצאה במהלך שנת 2009, במספר פורומים שונים: כנס האגודה לפסיכותרפיה פסיכואנליטית, בתכנית לפסיכותרפיה באוניברסיטת תל אביב ובפורום ביון, וכן בתכנית למצבים מנטליים ראשוניים.

ביון המאוחר מתייחס למורכבות של תהליך התפתחות החשיבה מנקודת מבט שונה מזו המופיעה בכתביו הקודמים. בספריו המוקדמים נקודת מבטו הינה מדעית. כלומר, הוא מנסה ליצור ולהשאיל כלים מדעיים ומתמטיים על מנת לגעת, להבין, ולהעביר את מהות ההתרחשות הרגשית במפגש הטיפולי. בספר Transformations, הוא כותב באירוניה, שהשתעשע במשחקים מתמטיים, ונעשה ער למוגבלות של נקודת המבט המדעית. בתחילת הספר הוא מדגים את הרעיון של טרנספורמציה על ידי שימוש בממד האמנותי ובהמשך הספר מתייחס לכך שמבין את משמעות דברי המטופל דרך החוויה האסתטית ולא המדעית. בסוף הספר הוא מפתח את הרעיון של O ומשתמש במושגים הבאים: absolute truth, godhead, the thing in itself, the infinite, ultimate reality

- פרסומת -

התכנית לפסיכותרפיה
מרכז אקדמי ללימודי המשך ברפואה
הפקולטה לרפואה ע"ש סאקלר
אוניברסיטת תל אביב

לימודי ליבה בפסיכותרפיה - לימודי תעודה תלת שנתיים:

תכנית הליבה בפסיכותרפיה

תכנית הליבה בפסיכותרפיה פסיכואנליטית בטיפול באמנויות

חדש!

ה-O מוגדר על ידי האמת האבסולוטית ועל ידי ההכרה שקיימת מציאות נפשית בתוך הסובייקט שהיא בלתי ידועה. ביון משאיל מושגים אלו מתחומי המיסטיקה, הפילוסופיה והאסתטיקה על מנת להעמיק את ההבנה של המציאות הנפשית.

בהרצאה זו אני מבקש להתייחס ל-O דרך נקודת המבט הרגשית, כלומר לקיום של ממדים רגשיים פנימיים ואין סופיים, בכל אחד מאתנו. ממדים אלה הינם מסתוריים ואינם נגישים לנו – אלא לעיתים רחוקות כשאנו נמצאים במצב רגשי של "ללא זיכרון וללא תשוקה". או אז, אנו מגלים משהו על עצמנו שלא היה קודם, חווים חוויה רגשית ללא א מוכרת, שמאידך נעשית מוכרת והיא חלק מאתנו.

- פרסומת -

מכון תל אביב לפסיכואנליזה בת זמננו
Tel Aviv Institute for Contemporary Psychoanalysis

הרשמה לתוכנית תלת-שנתית בפסיכותרפיה פסיכואנליטית

המקנה בסיומה תעודה בפסיכותרפיה | מרכזי התוכנית: ד"ר חנה אולמן ופרופ' ענר גוברין

איננו יכולים להגדיר את תכניו של O, אלא להרגיש סוג של חיבור רגשי שמתוכו נוצר משהו חדש, שלא היה ידוע עד כה. הדגש הוא על התהליך לא פחות מאשר על התוכן המסוים המתגלה לנו. על דרך ההשאלה ניתן לומר, שהחוויה המוסיקלית נוצרת ומתהווה לפני שהמילים ידועות לנו. זהו state of mind של becoming.

ביון מצטט את המשורר האנגלי מילטון על מנת לתאר את חווית האין סופיות של העולם הרגשי הפנימי,חוויה שאין לה צורה והגדרה, ומתוכה מתעצבת החוויה הרגשית הנתפסת:

The rising world of waters dark and deep
Won from void and formless infinite

מתוך שורות אלה, מובן שביון ויתר על שלל הנוסחאות המתמטיות והניסיונות המדעיים, ופנה אל נקודת המבט האסתטית, בין השאר, דרך שירה. בעקבותיו מלצר מפתח את הממד האסתטי בהבנה של התהליכים הרגשיים הפנימיים, למשל, בהתייחסותו לקונפליקט האסתטי.

בהרצאה זו אני מבקש לעסוק בנקודת מבט זו ולהתייחס בעיקר לרעיון שהמשמעות הרגשית היא חלק בלתי נפרד של הממד האסתטי; ברצוני להתייחס לדרך ההיווצרות וההתפתחות של המשמעות הרגשית והסימבולית, ולאו דווקא לתוצר הסופי (הסבר או פרשנות ביחס לסמל).
קשה לציין ולהגדיר שלבים שונים בתהליך של התפתחות משמעות; אנו יודעים כאשר המשמעות מתגלה. מג הריס וויליאמס כותבת: "meaning is shown rather than stated". למרות הקושי, אנסה להתייחס למספר היבטים של תהליך ההתפתחות של המשמעות, ולתנאים המאפשרים אותם. בחלק האחרון של ההרצאה אביא דוגמה קלינית, ואדון בה לאור ההיבטים השונים של יצירת משמעות שיוצגו בהרצאה.

מכון תל אביב לפסיכואנליזה בת זמננו
Tel Aviv Institute for Contemporary Psychoanalysis

הכנס השנתי הבינלאומי: על הטוב שבאדם - היבטים תיאורטיים וקליניים
בהשתתפות פרופ' סלמן אקטאר | 4 באפריל 2021

אמת ורגש

ביון משתמש בדימויים ויזואליים על מנת להפנות את תשומת לבנו למה שמעבר לתפיסתנו והבנתנו המיידית. למשל,הוא מתאר עצים המשתקפים במים, אולם הסערה מקשה עלינו לראות בברור את השתקפותם. אנו רואים במטושטש ומשלימים בדמיוננו את החסר. ביון מכוון אותנו לעולם הרגשי שמעבר, שקיים ונוכח, אלא שבדרך כלל אנו לא במגע אתו, לעיתים, עקב הסערות הרגשיות שלנו, הפחד לפגוש את מה שמעבר, את הרגש האמיתי. מאידך העולם המוסתר שאינו נגיש הוא חלק מאתנו, הוא האמת הפנימית שלנו שלעיתים מרתיעה ומפחידה אותנו.

הנושא של האמת הרגשית תופס מקום מרכזי בביון המאוחר. כמו אוכל להזנת הגוף, כך אנו זקוקים למגע עם האמת הרגשית, להזנת הנפש. זהו התנאי להתפתחות וצמיחה רגשית ומנטאלית. השקר הרגשי מוביל לחוסר התפתחות ועל כך אעמוד כשאדון ב-perverse state of mind.
מלצר סבור שביון מעמיד את הרגש במרכז התיאוריה ההתפתחותית:
"emotion is the meaning of experience".
.
מתוך הנאמר עד כה, נתן להיווכח שביון זונח את נקודת המבט המדעית, שמחפשת הסברים, סיבות ותוצאות ומדגישה פרשנויות נכונות, ופונה לנקודת מבט של
Descriptive, evocative and aesthetic conception of psychoanalysis.

ביון סבור שהעולם הרגשי הפנימי הוא אין סופי, שקיימות בו אין סוף אפשרויות של התפתחות רגשית. אלו הן מחשבות ללא חושב "שמחכות" להתממש. הכלים שעומדים לרשותנו על מנת להבחין בחוויה הרגשית האמיתית, ולגעת בה, הם הכלים האינטואיטיביים והאסתטיים.
בספר Transformations ביון התייחס ל-O כנקודת התחלה של המפגש, ניסה לתאר את התהליך המתפתח בשעה מנקודת מבט מתמטית, כלומר התחלה, אמצע וסיום. בסוף הספר הוא שינה את נקודת המבט, והחל עוסק בעולם של תופעות רגשיות עמומות, בלתי ידועות שיש בהן אין סופיות: חלקן מקבל צורה, חלקן נשאר עמום ומעורפל.
פרשנות נכונה, בעלת תוכן ספציפי, אינה עוד היעד המועדף של התהליך הטיפולי, הדבר המשמעותי הינו עצם התהליך של ההתפתחות הרגשית והמחשבות הכרוכות בתהליך זה, וכן התמודדות עם הכוחות הפנימיים המעכבים התפתחות זו ומונעים מפגש עם האמת הרגשית ברגע נתון.

אסתטיות

ביון מפגיש אותנו עם נקודת המבט האסתטית ושואל

What kind of artists can we be?

מלצר בספרו The Apprehension of Beauty מתייחס לחוויה העמוקה של היופי ההדדי בין התינוק לאם ומדגיש את ההבדל בין פני האם הגלויים הנתפסים על ידי החושים, לפנימיותה הנסתרת מעיני התינוק. מסתוריות זו, סבור מלצר, היא הגירוי והמחולל של התפתחות הדמיון היצירתי.הצורך והסקרנות הקיומית של התינוק "לדעת" את פנימיותה של האם מתאפשרים חלקית על ידי ההדדיות ביניהם, על ידי האסתטיות ההדדית. האם מנסה להכיר את תינוקה ,ותינוקה אותה. האם נותנת את עצמה לסקרנות רגשית זו, אולם, כאמור, לעולם היא תישאר חלקית, לא ידועה ומסתורית.
כאשר האם אינה נותנת עצמה, הילד מתאמץ לדעת, מרגיש אותה חסומה ונעולה בפניו ומנסה לחדור, בפנטזיה, באלימות. המעורפלות והמסתוריות המעוררות את הדמיון ומהוות את הבסיס לתהליך אסתטי יצירתי מוחלפות בתחושת חסימה וסודיות המעוררות זעם, אלימות, חוסר אונים , חודרנות ורכושנות.

חווית המימד האסתטי מאפשרת צמיחה והתפתחות שיש בה ניגודים, בין האפשרי לבלתי אפשרי, בין הגלוי לנסתר. חוויה זו מאפשרת לשאת את המסתוריות הקיומית שטבועה בקשר עם העצמי ועם הזולת.
מלצר סבור שממד התפתחותי זה הוא פועל יוצא של החוויה והלינק של K, שביון מעמיד במרכז ההתפתחות הרגשית והמאפיין את תהליך ההכלה.
(אציין כאן, שביון מתייחס ליסודות הקשר האנושי כמורכב מרגשות בסיסיים, אותם סמן באותיות: אהבה-L , שנאה-H, וידיעה רגשית-K. K הוא הנכונות הפנימית להיות במגע רגשי אמיתי עם עצמנו ועם הזולת, והוא התנאי להתפתחות המנטלית והרגשית. היפוכו של מצב זה הוא –K.
במילים אחרות, להיות ב-state of mind של K, זוהי היכולת הרגשית לשאת את הקשר לזולת ללא רכושנות; להיות בקשר רגשי ואינטימי, אך ללא טוטליות ובלעדיות.

- פרסומת -

רוצה שמודעתך תופיע פה ?
לחצו כאן להוספת מודעה מיידית

אחזור לנקודה זו כשאדון ב- state of mind הפרברטי.

הגילוי והשינוי

מלצר סבור, בדומה לביון, שההתפתחות הנפשית היא תהליך בלתי פוסק של גילויים פנימיים של האמת הרגשית. הוא מדגיש את היצירתיות הפנימית ומחדד את ההתבוננות בכוחות הפנימיים המתנגדים להתפתחות זו,
תהליך הגילוי מתרחש בהפתעה; המגע והנגיעה הפנימית קורים בפתאומיות. המשמעות המתגלה אינה מוזמנת וידועה מראש. בתהליך הגלוי קיים אלמנט של עצב וכאב, כשאנו מגלים משהו על עצמנו, ועם זאת, זהו תהליך של התרחבות הפנימית, מעין חיבור למימד האסתטי הראשוני, גילוי של היופי של החיים, גילוי מחדש של פני האם, על פי מלצר.

חדש!

פנימית. זהו מעין מאבק בלתי פוסק בין החיות, והגילוי הפנימי, למול הכוחות המשתקים, ההרסניים שמוסתרים מפנינו.

ביון סבור שהמגע הרגשי עם האמת הפנימית, הרגעים של חיבור ל-O, הם אלה שמאפשרים את ההתפתחות.

מלצר מדגיש את החשיבות של המגע עם האובייקטים הפנימיים וההתחברות אליהם, מעין התחברות לחיות המתגלמת בפנטזיה על combined parental object (קליין).

תהליך הגילוי מייצר משהו חדש, לעיתים מרומז, בלתי ניתן עדיין להמללה או תחושה, משהו עמום שעדיין לא התבהר, רמז למשהו עתידי. לעיתים מתרחשת הבנה פנימית חדה וברורה, ולעיתים התהליך קורה בצורה מוסווית על ידי החלום.

נקודת מבט זו מדגישה את ההתפתחות הפנימית שיש בה אלמנטים אסתטיים, יצירתיים, בלתי צפויים ואינטואיטיביים. ניתן להתבונן בהתפתחות זו כצורה של מתן משמעות לאמת הרגשית. זוהי נקודת מבט תיאורית, מול נקודת מבט מדעית, שיש בה חיפוש אחר סיבה ותוצאה וצורך "לרכוש" ידע (ביון, מלצר, מג הריס וויליאמס).

סימן וסמל

הסמל מכיל בתוכו את המשמעות הרגשית, את אותם רסיסים בהירים של O. הדימוי הוויזואלי בחלום הוא יצירה פנימית של מגע רגשי עם אמת פנימית, שברגע נתון קיבלה משמעות שלא הייתה קודם לכן. לאור זאת, זהו חלק מתהליך אין סופי של ההתפתחות הפנימית של המשמעות הרגשית.

- פרסומת -

קורס האונליין על ביון ואי-ידיעה זמין במחיר השקה

מסגרת מעולה ללימוד עצמאי, בזמן שלך, בקצב שלך ומכל מקום!

מג הריס מדמה ומשוה את התהליך הטיפולי של יצירת הסמל והמשמעות, לתהליכים הפנימיים של המשורר בכתיבת שירה. זהו חיפוש מיוסר אחר ההשראה הפנימית, שניתן לדמותו למאבק הפנימי במפגש עם O.

מלצר מבחין בין סימן לסמל. הסימן מצביע על משהו. הוא אינו נותן משמעות לתופעה, אלא מציין את קיומה. הוא מתאר מצב קיים ואינו מתאר את המשמעות הרגשית שהיא מעבר לקיים. אפשר לראות זאת כמעין מחשבה שהיא בחזקת מידע ותו לא.

בסמל יש ניסיון לבטא משמעות רגשית שהתהוותה בתהליך התפתחות. משמעות זו הינה מעבר לידע הקיים ומובילה להרהור. הסמל הוא ניסיון להכיל את המשמעות הרגשית, ששורשיה בחוויה הפנימית הקשורה לאובייקטים הפנימיים ולמפגש עם העולם החיצוני.

כך, ניתן לומר שביצירת הסמל יש ניסיון להכיל מרכיבים שונים ומנוגדים, ובאותה העת לאפשר התפתחות נוספת.

חדש!

במשהו מוכר. הידיעה של הסימן יש בה משהו עובדתי, מציאותי שאינו מאפשר הרפיה וויתור.

תהליך ההיווצרות של הסמל נרקם ומתהווה בעזרת האינטואיציה, אותה מעמיד ביון במרכז ההתרחשות הנפשית. סימינגטון, בדומה, מדבר על העין הפנימית, המחברת בין העולם החושי-מגעי לבין העולם המנטאלי.

אחזור לנקודה זו בדוגמה הטיפולית שאביא בהמשך.

בשלב זה אני רוצה להדגיש, אולי את המובן מאליו, שהמשמעות שאני דן בה כאן אינה משמעות מודעת. למשל, לחפץ כלשהו יש משמעות בשבילי, אולם זוהי המשמעות הידועה. אני מתייחס לתהליך הלא מודע של התפתחות המשמעות, למשהו שעדיין מצוי בתהליך של היווצרות, כמו הריון שאמור להוליד משהו חדש.
אלו התהליכים שנמצאים בבסיסם של התהליכים הסימבוליים המודעים.
בספר "זיכרונות העתיד" ביון מתייחס ל-embryonic self, ל-unborn self לאותו היבט פנימי שקיים ועדיין לא התממש, לסוג של O.
בהמשך אחזור לאותו היבט עוברי.

התנאים להיווצרות הסמל: ללא זיכרון וללא ידיעה
היווצרות הסמל מתאפשרת מתוך רפיון מסוים, סוג של הרפיה פנימית שמאפשרת נגיעה ובעיקר השראה פנימית על ידי האובייקטים הפנימיים,ועל ידי O.
זהו סוג של הינתנות, מעין התמסרות להקשבה הפנימית, לאפשרות לנגיעה בממד של O. ביון מצטט את המשורר האנגלי קיטס, שדיבר על negative capability, כלומר היכולת לשאת אי ידיעה, אי ודאות, ספקות, וויתור על הצורך להגיע למסקנה ולידיעה ברורה של העובדות.
בסמל מתקיימת האפשרות למשהו פתוח, מול הצורך הפנימי לסגור ולדעת, להפוך את הסמל לסימן, לסוג של עשייה, מציאת פתרון מיידי, וכדומה.
הסימן מחזיק את הקשב, הסמל מכיל את המשמעות – את החלקים שעדיין לא נאספו, שעדיין בתהליך של התהוות, בשלבים ראשוניים של עובריות. זהו סוג של קשב לרמזים, חלקיקים, תחושות, שפת גוף, צורות ויזואליות, קולות, וכדומה. a pattern to emerge (ביון), שעשוי ליצור מידה של קוהרנטיות, המשכיות וייצוג.

מהם התנאים הפנימיים המאפשרים את היווצרות הסמל? ביון, במאמרו המפורסם "ללא זיכרון ותשוקה" (ומאוחר יותר הוסיף "ללא הבנה") משרטט את התנאים להתפתחות זו : על המטפל להניח לידע הקודם שלו, לציפייה המודעת למה שיתרחש בעתיד, להבנותיו וידיעותיו התיאורטיות. להניח פירושו להרפות, להקשיב הקשבה מקסימלית ובנינוחות, להיות בהווה של המפגש. הזיכרון, ההבנה והידיעה מסיחים ומטים את דעתנו, כמו הסתכלות במיקרוסקופ. על מנת להסתכל ולהתבונן בצורה מעמיקה במה שלפנינו,עלינו להתעלם מהסביבה המסיחה – כך נוכל להיות בהווה. ההווה פירושו המפגש הבלתי אמצעי בין העולם הפנימי של המטופל לעולם הפנימי של המטפל. מפגש זה עשוי לעורר במטפל חרדה לפגוש את פחדיו הוא, דרך המפגש עם עולמו החשוף של המטופל.
מלצר, בדרכו הספרותית, מתאר את ההתבוננות כ

resting state. It is also a state
of vigilance. I compare it with waiting in the dark for the deer grazing at night, seen by their flashing white tails.

חדש! This catching of the incipient meaning (cast before) is a function of receptive imagination- open to the possible, unconcerned with probability.

מלצר עסק בהקשבה למוסיקה הפנימית שחווה המטפל במפגש – המוסיקה של השתיקות, של הרווח בין המילים, האימפקט של האינטונציה וכדומה. למוסיקה יש איכות פואטית והיא מבטאת את התקשורת של האובייקטים הפנימיים של המטפל והמטופל.
ביון מתאר מצב זה כסוג של הקשבה פנימית until a pattern will emerge. ביון קשוב לכל ניואנס, לתחושות גופניות, להבזקים של אסוציאציות, לשתיקות ושם לב לרווחים ולפערים שבין המילים והתנועות – עד שמשהו נוצר.הוא מתאר טיפול בחולה פסיכוטי שנמשך שנים, עד שהבין שהדיבור של המטופל על Ice cream הוא למעשה I scream.

מהו טיפול?

ביון ומלצר סבורים שעל הפסיכואנליזה להפגיש את הסובייקט עם עולמו הפנימי כפי שהוא, כולל החלקים הקשים. הם מאמינים ביכולת הפוטנציאלית והאין סופית של הסובייקט להתפתח, לדעת ולשאת את האמת על עצמו, "להכיר את הסובייקט לעצמו". זוהי היכולת ללמוד מהניסיון.
ביון מדגיש את המפגש עם האמת הרגשית הלא ידועה
What matters is the unknown and on this the analyst must focus his attention

הוא סבור שחשיבות התהליך הטיפולי אינה שיחזור של העבר אלא "לחיות" את החוויה הנוכחית. זהו תהליך של becoming של האמת הרגשית הקשורה ב-O.
כאמור, המימד המשמעותי הוא לאו דווקא הפרשנות הנכונה, אלא התהליך ההתפתחותי המתרחש בין המטופל למטפל. התהליך של היווצרות המשמעות מתרחש ביניהם, וכפי שמלצר מחדד, בין האובייקטים הפנימיים של המטפל והמטופל-The mysterious compositional qualities של המטפל והמטופל.
במילים של ביון:
Meaning is revealed by the pattern formed and the light thus trapped-not by the -structure, by the carved work itself

המשמעות מתגלה על ידי הדפוס שנוצר והאור הנלכד בו, לא על ידי המבנה אלא על ידי הגילוף והפיסול עצמו. כלומר, המשמעות מתגלה על ידי התהליך של השראה פנימית הדדית במפגש עם הבלתי ידוע. השראה זאת, המתרחשת בין המטפל למטופל, היא בעלת ממד אסתטי.
ריולו (2007) כותב:
In this way of thinking the work of analysis is conceived as a process not only of deciphering symbols, of revealing already existing unconscious meanings, but also of symbol production – of a process of generating thoughts and conferring meaning on experiences that have never been conscious and have never been repressed because they have never been "thought"
הבנה זו מדגישה את העולם הפנימי כמקור של התפתחות המשמעות הרגשית. ומאידך,על מנת שתהליך יתחולל יש צורך בתהליך אינטראקטיבי, שבסיסו ביחסי אם-תינוק. ביון שירטט תהליך זה כאשר דן במודל של מיכל מוכל ובחשיבות של פונקצית אלפא.
ביון מדגיש שתהליכים אינטראקטיביים אלה אינם רק מרגיעים את התינוק המצוי במצוקה מיידית, אלא שבתוכם קיימת דה-טוקסיפיקציה של ההצפה הרגשית, ומתרחש תהליך של הפנמה של פונקציה זו. כך, פונקציה זו נעשית חלק מהותי מנפשו ומיכולותיו המנטאליות והרגשיות של התינוק.

חדש!

אני סבור שבתהליך ההכלה על ידי פונקצית אלפא נוצרת התשתית להיווצרות המשמעות הרגשית שדנו בה לעיל. כלומר, נוצרת התשתית הפנימית, שמאפשרת לתינוק ליצור משמעויות שלא היו עד כה, לשאת מצבים רגשיים עמומים ולפגוש catastrophic change. זוהי היכולת לשאת כאב נפשי, וליצור משהו חדש שיש לו משמעות.

ניתן להוסיף ולומר שהמפגש בין ה-reverie של המטפל והאובייקטים הפנימיים של המטופל, O, מייצרים סוג של סמל שמכיל בתוכו את המשמעות הרגשית ואת האמת הרגשית של רגע נתון. זהו סוג של חיבור. נוצר משהו חדש. הסמל מאפשר את המעבר בין non sense ל- sense, מחומרים של ביתא, שבמהותם הם אנטי משמעות, סנסואליים ומצריכים ביטוי מיידי (evacuation), לרכיבי אלפא שהם סימבוליים, מנטאליים ויש להם משמעות.

העולם הפנימי נעשה מובן וקוהרנטי יותר,יש בו sense, ומתוך העולם הפנימי המשותף לזוג הטיפולי, נוצרת בו משמעות. זוהי אמת פנימית שכבר קיימת בתוכנו ונמצאת בהתהוות.

ביון ומלצר מדברים גם על O משותף ,ה-O של השעה, המשותף לזוג הטיפולי, החיבור של אובייקטים פנימיים של המטפל והמטופל.

נראה לי,שמנקודת מבט זו, גילוי המשמעות, הוא נגיעה ב-O. זהו רגע של אמת רגשית שמאפשרת התפתחות. כלומר,החיפוש האמיתי הוא אחר מתן משמעות ולאו דווקא אחר הקלה רגעית מיידית. נקודת המבט האסתטית, שדנתי בה לעיל, מרחיבה נקודת מבט זו. כלומר, האפשרות לגעת ב-O קשורה וכרוכה בתהליכי ההכלה.

ליקוי בתהליך אלפא

מתוך הנאמר עד כה, אני מבקש לבחון את המשתמע מתוך סיטואציה בה הילד אינו מרגיש מוכל דיו. כלומר, האלמנטים של ביתא אינם הופכים לאלפא ואינם ניתנים להתמרה למחשבות.

מתוך הדיון על התפתחות המשמעות, ניתן לומר שהיעדר הכלה מספקת חוסמת את האפשרות להתפתחות רגשית, ליצירת משמעות וליצירת סימבולים. הקושי לפתח משמעות אינו מאפשר התפתחות סימבולית אלא סימנים בלבד, כלומר, נוצר אז עולם פנימי מצומצם, דל, קונקרטי וללא השראה פנימית.

היווצרות הסימנים מבטאת את הקושי של הילד לשאת את הכאב הנפשי הכרוך בחוסר הכלה, הקושי ליצור משמעות ולממש את ה-unborn self. זהו עולם של ריקנות ומות רגשי.

התחושה הכרוכה בחוסר המשמעות הרגשית הינה של ייאוש עמוק, כלא פנימי,חוסר שייכות. הקשר האינטימי הרגשי לקוי, והזולת לא נחווה כסובייקט עם עולם פנימי משלו, אלא כאובייקט שיש לנכסו. זהו עולם בו היחסים עם הזולת נחווים ככוחניים, אלימים, ללא חמלה. זהו עולם עם אלמנטים של 'קלאוסטרום', שמלצר מתאר.

המחזאי סמואל בקט מתאר מציאות פנימית זו,שבולטים בה חוסר משמעות, קושי באינטימיות רגשית, חוסר שייכות וחוסר תוחלת, ובעיקר יחסים אנושיים ללא ממד אנושי. במחזותיו השונים ובעיקר ב"מחכים לגודו" וב"סוף המשחק", הזמן לא מתפתח כביטוי של חוסר המשמעות.

Perverse state of mind

נראה לי שאחת מהצורות של אי מפגש עם הכאב הנפשי הבלתי נסבל מתבטאת ב-Perverse states of mind. מצבים אלו אינם בהכרח מאופיינים על ידי התנהגויות פרברטיות או פנטזיות פרברטיות מסיביות, אלא יש בהם נטילת המשמעות הרגשית והקומוניקטיבית בין הסובייקט לעצמו ולזולתו.

בצורה ספרותית ניתן להמחיש זאת בספרו של אורוול "1984": "הסיסמאות של מיניסטריון האמת הן :מלחמה היא שלום, עבדות היא חופש, ובורות היא כוח".

חדש!

לאסוציאציה נוספת. כאשר הרגש והמחשבה מתחברים נוצרת קונספציה חדשה. פרה קונספציה מובילה לקונספציה. ואולם, במצב זה, ההתפתחות מאיימת. היא עשויה להפגיש את הסובייקט עם אמת פנימית וחיצונית, המעוררת חרדה שאי אפשר להכילה.

במצב רגשי זה, על מנת להתמודד עם הסיטואציה הרגשית הבלתי נסבלת, הסובייקט חייב להתעלם מהמפגש הרגשי ולהפוך אותו לחסר חשיבות, להתנתק ממנו, וכדומה. ביון מתאר זאת כך: התינוק, על ידי בכיו, מנסה לספר על עצמו, לאמו. כשהאם אינה מגיבה, הבכי גובר. וכשתהליך זה נמשך, הבכי עשוי להיהפך לצרחות, זעקות וכדומה, בעוד האם עשויה להמשיך ולהגיב בצורה דומה. תחילתה של סיטואציה זו בניסיון לקומוניקציה, שהופך לחוסר קשר ולצרחות חסרות פשר. ביון אומר:

The increased force seems to denude the projection of its penumbra of meaning.

אני רוצה להתייחס ל-denudation. זהו תהליך של הסרה, ביטול ועיקור של פוטנציאל של משמעות. מה שהיה אמור להיות קומוניקציה משמעותית, הפך לחלקים של ביתא, מפוזרים ואלימים.

מה שהיה אמור להיות חיבור של k הופך ל- k-.

זוהי סוג של חרדה שהתינוק אינו יכול לעבדה והיא נשארת בגולמיותה. האמת הרגשית של רגע זה ודומים לו, היא בלתי נסבלת. היא "נעשית אפשרית" אם תהפוך לשקר. זוהי טרנספורמציה שמובילה לעוות, לחוסר מחשבה, לקונקרטיות ולסוג של acting (Transformation in Halucinosis -ביון).

הסובייקט מרגיש לכוד בתוך עולם חסר משמעות, אינו יכול להיעזר בזולת, שבדרך כלל נחווה כעוין ועל כן יש להתקיפו. העולם הרגשי נחווה ככלא שאי אפשר להשתחרר ממנו ואי אפשר "לוותר" עליו, כיון שמחוצה לו מפחיד הרבה יותר.

השני הופך לאובייקט. המחשבה והשיח הפנימי הופכים מטרה ללעג ולבוז, האינטימיות הרגשית בלתי אפשרית והשקר הופך לסוג של קומוניקציה.

אם כן, מה שמאפיין perverse state of mind הוא השקר, משום שהאמת הרגשית היא בלתי נסבלת. בתוך הסובייקט הפרוורטי בולטיםDenudation and meaninglessness; הוא לכוד בתוך עולם רגשי ללא מוצא ומנסה לכפות אותו על זולתו.

כאמור בקט מתאר מצבים אלו במחזותיו, למשל, במחזה "מחכים לגודו".

<u>דוגמה קלינית</u>

א', אשה בשנות העשרים לחייה, מספרת על הניסיונות להיכנס להריון: "לא מצליח. זה בזבוז של זמן ומאמץ."

באותה שעה היא עסוקה בנושא של בזבוז. היא בזבזה את השעה הקודמת כשלא יכלה לבוא לטפול, מבזבזת את הכסף של ההורים ובזבזה כסף שנתנה לעובדת שלה למרות שלא הגיע לה.

- אולי גם אני מבזבז את כספך ולוקח כסף שלא מגיע לי (נושא שעלה בתדירות רבה).
- (בנימה של קוצר רוח) זה נכון, אבל אני לא יכולה לכעוס עליך כמו על אמא שלי.

בעבר, בנושא זה ובנושאים אחרים כואבים, א' נטתה להירדם, או נלחמה בניסיונותיה להירדם, ולעיתים גם נרדמה. במהלך המאבקים הללו שנמשכו דקות ארוכות, לא שמעה אותי, והייתה מרוכזת בנגיעות וצביטות של גופה.

הפעם הבחנתי בתנוחת ראשה שאולי מוכנה או ערה יותר לשמוע אותי.

שאלתי: מה עולה בראשך?

א' הגיבה בערנות ובמידה של כעס: יש לי בבטן אבן שחורה משיש (היא מראה לי את המקום). כשאני זזה גם האבן זזה וזה לוחץ (היא מדגימה). אני מרגישה אותה. האבן יכולה לצאת עם הקקי, אבל היא לא מתעכלת. אפשר רק לרסק אותה, אבל הרסיסים נשארים (מדגישה את המילים האלה).

חדש!

הייתי מופתע ותוך כדי כך חשבתי על האובייקט הביזרי, על הקקי והאבן הלא מתעכלת, ועל ההרדמה... הייתי ער לכך שהיא אומרת לי משהו שנחווה אצלי כמשהו מעורפל, ולא יכולתי להרגיש ולחשוב על משהו ברור ומובחן. החלטתי להמתין.

לאחר השיחה ובימים שלאחר מכן מצאתי את עצמי חושב, מהרהר ומדמיין את האבן.

אני רוצה לתאר משהו שקשה לתיאור, משהו שיש בו תחושות עמומות ומתחלפות, מעין קרעים של דימוי, כמו קרעי עננים ששטים ובאים, מתחברים ונפרדים, כל הזמן בתנועה מפה לשם, ללא כוון ברור וחוזר חלילה. הייתה לי תערובת של תחושות, הרגשות ומחשבות. לעיתים הרגשתי את נוכחות האבן בראשי כמשהו ממשי, לעיתים כתמונה שנעה על מסילה, שמתקרבת ומתרחקת ממני, לעיתים כמילה אבסטרקטית ללא משמעות. לעיתים עלתה בי ההרגשה 'למה אני צריך את זה', 'מה אני נושא בתוכי', או המחשבה 'מה היא השליכה והקיאה לתוכי (evacuate) ומה היא מספרת לי על עצמה דרך כך'.שאלתי את עצמי האם האבן היא צורה של אחזקה או הפלה, כמו ההריון שלא מצליח להתרחש וכמו הזרע "שבוזבז" לשווא. האם אני נושא את ההריון שלא מצליח לעכל את הזרע, או את הזרע/האבן שלא נקלט? או אולי ה-mind שלי הוא המקום של ההתעברות או ההתחברות?

במשך שבועות האבן תפסה מקום בתוכי, בראשי, מקום שאינו ברור ומוגדר, מקום לא מקום. האבן קיימת בנוכחותה, זרה ולא מוכרת. ומאידך, כאילו האבן הפכה למין ישות שמסתירה את הדמות של א'.

נשאתי את האבן בתוכי, לא רק משום שהשליכה אותה לתוכי, אלא גם הייתה בי מידה של סקרנות ומעין הסכמה לשאת אותה. עם זאת, לא הרגשתי מצוקה או צורך להפטר ממנה . לא הרגשתי שהיא מכאיבה לי בנוכחותה, או שהיא חסרת משמעות, כאילו היתה משהו סתמי. היה לי דימוי שלה בתוכי. זאת הייתה תערובת של מידה של אי נוחות, סקרנות ובעיקר סוג של ידיעה עמומה שמשהו יתגלה, כמו תחושה שהדבר הקשיח הזה יתמוסס, שהאבן תתרכך.

בסמינר על ביון הבאתי זאת כדוגמה לאלמנט של ביתא, תוך שהייתי מודע חלקית לניסיון שלי למנטליזציה בעזרת הקבוצה. אולם תחושתי לא השתנתה.

לאחר מכן, פשוט הנחתי לכך והמתנתי. השאלות, התהיות והמחשבות פסקו והאבן נהייתה אבן שממתינה להתרחשות. כאילו הסכמתי והסכנתי לכך שהאבן תהיה בראשי.

הרגשה זו נמשכה בתוכי מספר שבועות ובכל הזמן הזה א' לא חזרה לכך.

לאחר מספר שבועות היא הביאה את הדברים הבאים:

"הייתי אתמול במסיבה והייתי מלאת קנאה וחרדה. הרגשתי שאני מלאה אבנים בבטן. לא יכולה לנשום מרוב אבנים ורק אחר כך השתחררתי ונשמתי."

בדרך כלל, בתחילת השעה הקול שלה רדום, מונוטוני, כמו מדווחת על אירועים, גם אם היו סוערים. הפעם, היה בקולה גוון של התרגשות ועוררות.

היא מספרת חלום: "בבית מרקחת אני קונה קרם לחות ומקבלת את המקור-הצמח שממנו מופק הקרם. זה עדיף. זה צומח מתוך הסלע. זה טבעי. העלים גורמים ללחות בעור היבש שלי. זה טוב לי. מלווה אותי בחורה כפריה מפולין, כנראה עוזרת של ההורים שלי, יודעת אנגלית. היא רוצה ללכת לשירותים ואנחנו הולכות, אני מלווה אותה. יש שם שרותי חור (מדגישה). העוזרת נכנסת פנימה לתוך הקקי. כל הגוף. זה מגעיל. אחר כך היא יוצאת משם והיא מתקלחת. אני עוזרת לה להתנקות בעזרת הקרם לחות, שקניתי קודם בבית המרקחת.

אסוציאציות: "נורא להיות בתוך הקקי. זה נוזלי".

ואז היא מתארת את האבנים בבטן כמו קיר משיש. "אני קפואה בתוכו ולא יכולה לזוז."

אני הרגשתי כמעט "טובע" בתוך האבנים והקקי, בתוך עולם עם תחושות מחניקות ומעוררות רצון להקיא אותן מתוכי.

חדש!

שבחלום מתרחשת האפשרות של התנקות וצמיחה, של משהו שיכול להשתנות.
הזכרתי את האבן משיש בתוך הבטן שלא נמסה בקקי.
א׳ מדברת בעוררות ובהתרגשות: ״לא זכרתי. זה נורא להיות בתוך הקיר. (קמה ממקומה ועומדת קפואה-מדגימה). עדיף להיות בקקי מאשר בקיר. לפחות זה נוזלי, משתחרר מהגוף.״
הוספתי שבחלום יש תנועה והיא הנידה בראשה להסכמה.
חשבתי לעצמי שאולי משהו נעשה פחות מקפיא ומפחיד, משהו של תנועה, שאולי היא יכולה לאפשר לעצמה מידה של חיבור. חשבתי גם שאולי הדרך שלי באותו רגע להיות שפוי ו״סימבולי״ הייתה דרך התייחסות לקנאה בערב הקודם ולכעס עלי לפני מספר פגישות שהפכו לאבנים ולקקי.
א׳ חוזרת שוב על החוויה הנוראית של להיות בתוך הקיר ואומרת שעדיף להיות בקקי. היא כאילו לא שמעה את דברי, כאילו רוצה להגיד ולספר לי שוב ושוב את האימה של הקיפאון.
חשבתי לעצמי שאולי מיהרתי מדי, שאולי אני כבר לא יכול להישאר בקקי ולשאת את החנק והגועל.
א׳ מתחילה להירדם. אמרתי לה שיתכן שלא הייתי מספיק קשוב, שאולי היא כבר לא יכולה יותר היום.

לאחר מספר פגישות ולפני חופשה ארוכה אמרה: ״אני פוחדת מהחופש. אתה נותן לי משמעות. כל החיים אני חייה כמו רובוט. כשאני באה אליך אני יכולה להתבונן, לחשוב. זה חיות(מדגישה), הדברים לא סתמיים.
פוחדת מהחופש ופוחדת להפסיק.
אתה זוכר את החלום על הקקי? כמה שזה היה מגעיל, אבל הייתה שם תנועה. וגם יכולתי להתרחץ.״

לאחר מספר חדשים נכנסה להריון.

התבוננות על מפגשים אלה מגלה מימדים רבים שונים, אולם אני רוצה להתייחס להשתהות של האבן בראשי. לא בחרתי שהאבן תישאר בתוכי ועם זאת הרשיתי לעצמי לשאתה. משהו בתוכי בחר.
זהו ערבוב של משהו שקיים אך עדיין לא מעוכל ולא מובן. הרגשתי את קיומה של האבן, אפשרתי את קיומה כמו משהו שהוא דבר, שעדיין לא מובן, אך אמור ועתיד לקבל משמעות ולהתגלות.
אני מבקש להתייחס לתחושה הרגעית של לשאת את המשהו הלא ברור. ברגעים אלו לא הייתי חייב לעסוק באבן או לנסות להקיא אותה, או לנסות למצוא איזושהי משמעות. זהו מעין אזור דמדומים של הוויה, של נוכחות, שיכול להתקיים בו זמנית במרחבים פנימיים שונים. זהו מקום מעורפל, רב פנים, מטושטש, שנמצא בין לבין: בין הנגיעה הממשית למחשבה המעורפלת.
האפיון הבולט הוא התנודתיות, השהות הזמנית, החזרתיות והמעברים שבין מקומות אלו.
יתכן שזהו התהליך של האלפאביתזציה (A. Ferro), תהליך דו כווני ובו זמני של מעבר בין החלקים היותר שפויים לפחות שפויים.

אני רוצה להשתמש ברעיון של ביון אודות המעברים הפנימיים בין החיים הנפשיים המתרחשים טרום הלידה (הפרה נטליים)והחיים הנפשיים לאחר הלידה-הפוסט נטליים. traversing the caesura בין העובר לילד, למבוגר, בין החלק השפוי ללא שפוי, כלומר האפשרות ״לעבור״ בין מצבים רגשיים שונים, להיות לעיתים בו זמנית במקומות שונים, מעין התקיימות של מעברים פנימיים חופשיים. במילים אחרות, כאילו יש התמוססות של המחסומים הנפשיים, של הסזורה, של הויתור על ההתבצרות הפנימית, ומתקיימת האפשרות לנוע בין מצבים נפשיים שונים.
אני מבקש להדגיש את החוויה של התנועה מול חווית הקיפאון (stillness and frozen). ג׳ואן סימינגטון מתייחסת לכאב הקפוא בספרה "Imprisoned Pain and its Transformation".

חדש!

אני מבקש להתייחס לתהליך המורכב של התפתחות המשמעות הרגשית בדימוי דומה, קרי לדבר עַל embryonic meaning, כלומר משמעות שהיא בתהליך עוברי- הריוני של ההתפתחות. ההתפתחות אינה מובנת מאליה וזקוקה לתנאים מתאימים להתפתח: להכלה מתאימה,למפגש עם ה-O של המטפל, להיווצרות של דו-שיח עם האובייקטים הפנימיים של המטפל (מלצר).

ניתן לראות את האבן בתוכה כסוג של אלמנט של ביתא (ביון) עם חוויה כמעט ביזרית, חוויה גופנית שאין לה פשר ומובן. זהו הדבר עצמו. האבן היא אבן והיא הושלכה לתוכי כסוג של השלכה הזדהותית, כהקאה, אבל גם כניסיון שאוכל לחוותה כסוג של קומוניקציה. היא הוקאה לתוכי ובד בבד, כאילו המתינה לסוג של טרנספורמציה, של מציאת מקום ומשמעות, בתוכי. (מלצר מדגיש שהטיפול הוא רב שיח של האובייקטים הפנימיים של המטפל והמטופל, וביון מדגיש את ה-O המשותף בכל שעה).

אני סבור שההשתהות של האבן בראשי אפשרה את המצע של ההתפתחות בחלום.

נראה לי שזה ביטוי של הרעיון של ביון to dream the patient.

החלום הוא הניסיון להתפתחות של האבן שנמצאת בראשי ובראשה: לתת לה משמעות מאד ראשונית, להשתחרר מהאבן הקפואה-מקפיאה וליצור דמוי, תנועה מהאבן לקקי הנוזלי, ולתת מקום לצמח שיש בו חיות, טבעיות, משהו בראשיתי. (״גדל בין הסלעים״, ניסיון לחבור לאובייקט אסתטי?)

ניתן להבחין שהחלום מבטא את הפן של החיות, את האפשרות ליצור חיים, להתנקות דרך ההריון המשותף שלי ושלה.

הסימבול הולך ומתפתח. האבן, שהיא בבחינת אלמנט של ביתא, הופכת לתנועה, לדימוי בחלום, משהו שניתן ״להרות״ אותו. אני הופך שותף להריון, קבלה ונתינת משמעות. אני לא רק שודד אותה והיא לא מצליחה להרוס את פוטנציאל הצמיחה שגלום במפגש איתי. התינוק הרגשי והמנטאלי שנולד אינו רק מפלצת. היא יכולה להכיר בי ובמקום שאני מציע לה, מקום של משמעות וחיות רגשית, בד בבד עם העצב על ההפסקה.

נראה לי שההפנמה של תהליך ההתפתחות של ההריון הרגשי, של ההתפתחות של embryonic meaning, יכלה להצמיח הריון ממשי.

המשמעות שהולכת ומתהווה היא סוג של מפגש בין ה-reverie של המטפל והאספקטים המשותפים של O, של א׳ ושל המטפל, ובמובן זה מהווה הרחבה של פונקצית אלפא.

זהו תהליך של גילוי. היציאה מתוך הקיר, החלומות, המשמעות של המפגש איתי יחד עם העצב על אבדן המפגש, מבטאים משהו חדש שלא היה קיים קודם לכן.

ביון המאוחר מדגיש את האין סופיות הרגשית הפוטנציאלית ואת הפחד הטבוע בכל שינוי ובעיקר את הכמיהה לשינוי וגילוי.

אני מבקש לסיים ברעיון הביוניאני שכל גילוי הוא בסיס להתפתחות נוספת. החלום, האסוציאציות, הדימויים, התחושות הגופניות ודומיהם, הם המצע ״וההריון״ של ההרהורים, הרגשות והמחשבות הפוטנציאליות. במובן זה, התהליך של גילוי המשמעות הוא ביטוי של התפתחות אין סופית.

אימייל WhatsApp Facebook PrintFriendly

148
SHARES

עוד